

provedené obrazové přílohy. Práce představuje solidní materiálový příspěvek k sldištní problematice staršího neolitu na Moravě.

Jde také o příkladný počín z hlediska využití a potřeb vysokoškolské archeologie: nepřehlédnutelné jsou tu velkoryse poskytnuté možnosti pro zapojení schopných studentů vyšších ročníků archeologie do této práce. Dva z autorů publikace (J. Horáková a M. Kalábek) byli v době její přípravy ještě studenty II. cyklu archeologie brněnské Filozofické fakulty MU.

Závěrem je třeba si přát, aby počáteční ediční rozmach Ústavu archeologické památkové péče v Olomouci z různých příčin neustnul a aby co nejdříve v rámci *Archeologiae Regionalis* Fontes následovaly další svazky kvalitních publikací.

Eliška Kazdová

V. Němejcová–Pavúková, Kreisgrabenanlage der Lengyel–Kultur in Ružindol–Borová. *Studia Archaeologica et Mediaevalia* III, Filozofická fakulta Komenského univerzity, Bratislava 1997. 121 str. textu, 53 obr., 23 fototabulek. S příspěvky R. Halouzky — J. Kernátsová (geologie lokality), J. Tirpáka (geofyzika), I. Chebena — Ľ. Illášové (kamenné artefakty), M. Fabiše (zvířecí kosti), E. Pernický (chem. analýza Cu–náramků), V. Ložka (malakofauna), E. Hajnalové (archeobotanické analýzy) a J. Jakaba (antropologické posudky) celkem 218 str. + další obr.

Recenze poslední monografie vynikající, předčasně zesnulé (7. 4. 1997), slovenské badatelky Věry Němejcové–Pavúkové o lengyelském rondelu v Ružindolu–Borové na západním Slovensku může být — bohužel — jen jakýmsi epitafem. Po monografickém zpracování dnes již legendárního Svodlna z roku 1995 stačila autorka připravit v krátké době do tisku další významný příspěvek evropské „rondelové archeologii“ — vyhodnocení svého terénního výzkumu v Ružindolu–Borové z let 1989 – 1992; krutou hrou osudu se vytištění knihy již nedočkala.

Dílo nese pečeť příslušných autorčinných organizačních a terénních exkavačních i dokumentačních schopností, literárního rozhledu i umění jasných formulací vlastních přesně vědeckých dedukcí. Je navíc příkladné svým vskutku komplexně–analytickým mezioborovým přístupem: V. Němejcová–Pavúková se podařilo získat ke spolupráci celou plejádu předních specialistů, jejichž expertízy obohacují práci často podstatnými přínosy. Avšak nepředbíme!

Obsah knihy je logicky strukturován. Po stručné úvodní historii objevu rondelu a jeho topografii podává autorka nejprve podrobnou nálezkovou zprávu o svém terénním výzkumu: následuje výčet a analýza nálezkového fondu a rekapitulace datování jednotlivých fází osídlení; logicky se k této serii váže poslední kapitola o přerušení výstavby a o zániku rondelu v Ružindolu–Borové. Závěrečné partie jsou obecnější povahy: týkají se postavení zkoumaného objektu mezi dosud známými kruhovými příkopy a problému nedokončených rondelů. Základní údaje z autorčiny nálezkové zprávy stojí za komentovanou rekapitulaci.

Rondel v Ružindolu–Borové byl objeven r. 1988 na vojenském leteckém snímku (J. Batora, *AVANS* 1988, Nitra 1989, 34–35) a klasifikován jako dvojitý příkopový, zhruba kruhový areál. Také nové letecké snímkování z let 1989 a 1990 (I. Kuzma, J. Rajtár) ukázalo dva soustředné příkopy. Naproti tomu geofyzika (J. Tirpák) potvrdila existenci jen jednoho (vnitřního) příkopu se dvěma vchody (ve směru S–J) s dlouhými vnějšími křídlovitými koridory.

Plošný odkryv 140 x 60 m, který obsáhl celou západní polovinu rondelu i se severním vchodem s výlukou plochy 54 x 39 m uvnitř kruhu, následoval po úvodní orientační sondě 220 x 2,8 m, vedené zhruba středem objektu. Byl zaměřen hlavně na vlastní příkop. Ten se ve spraši dobře rý-

soval. Měl kruhový, ve směru JV–SZ lehce oválný půdorys; jeho vnitřní průměr činil 89–93 m, vnější průměr 116 m. Šířka příkopu na úrovni podloží kolísala od 5,5 m do 13,5 m, hloubka od 3,35 m do 5,05 m. Autorka zdokumentovala celkem 7 profilů příkopu ostře hrotitých i obých stěn (podoby obráceného „osliho hřbetu“).

Nepodařilo se prokázat přítomnost ani jediné vnitřní palisády, což konvenuje s autorčinou koncepcí nedokončené stavby (v protikladu k rovněž reálnému výkladu G. Trnky o častém přirozeném oderodování stop po vnitřních palisádách rondelů). Klonil bych se k autorčinu stanovisku o neexistenci palisád, neboť plně respektuji její terénní akribii; narážím však v tom případě na rozpor mezi jejím přesvědčením o postupu budování rondelů směrem od vnitřních palisád ven k příkopům (Svodín I, Bratislava 1995, 194ad., 215) a neexistencí palisád v Ružindolu–Borové: v případě, že zde vnitřní palisády na rozdíl od příkopu instalovány nebyly, pravidlo výstavby rondelů směrem „zevnitř ven“ neplatí.

Ze dvou geofyzikálně zjištěných vchodů byl v Ružindolu–Borové odkryt pouze „severní“ vstup (s 20° odchylkou k V). Měl 19–22,5 m dlouhý (dosud nejdelší známý), ven se rozevírající, křídlovitý koridor široký 4–7 m.

Ve výplni příkopu se nacházely četné neopracované kameny a poškozené znotěrky. Kameny jsou na lokalitě cizí: musely sem být záměrně přineseny. S odkazem na obdobnou situaci v Těšeticích–Kyjovicích a v Křepicích na Moravě usuzuje autorka na destrukci kamenné zidky, která podírala těleso valu, zbudovaného zevnitř příkopu (i přes neexistenci palisád !); v tomto směru zachovává představu vnitřního valu, kterou dokladovala zejména v případě svodínského velkorondelu, a která také odpovídá její interpretaci rondelů jakožto defenzivních objektů (srov. s. 118).

Na odkryté vnitřní ploše ružindolského kruhu bylo zjištěno jen několik kulových jamek a celkem 6 běžných zemních objektů, z nichž pouze 2 jsou asi současné s dobou výstavby rondelů.

Plošný odkryv objasnil rozpor mezi nasnímkanými dvěma příkopky a realitou příkopu jediné: Podle výkladu V. Němejcové–Pavůkové byl objekt projektován jako dvojitý, zcela dokončen však nebyl ani vnitřní příkop a nebyly instalovány obvyklé dvě vnitřní palisády (byl tedy rondel vůbec funkční ?); vnější příkop pouze naznačili (vykopali do hloubky max. 70–90 cm), takže jej sice registruje letecká fotografie, není však zachytitelný geofyzikou.

Datování rondelu je vypracováno na základě pečlivé analýzy nálezů, zejména keramiky. Nejstarším dokladem osídlení lokality je obj. 3/91 (Lng Ia s reminiscencemi na fázi Lužianky). Obj. 2/91, 3 velké kulové jámy a inventář výplně příkopu od hloubky kolem 200 cm do dna reprezentují dobu výstavby a ukončení budování rondelu, tj. Lng Ib. Další sídlištní aktivitu na lokalitě ukazují mladší „středolengyelské“ (předludanické) stěpy. Poměrně silně zastoupený je posléze inventář ludanické skupiny (Lng IV), pocházející z B–horizontu výplně příkopu; tomuto období patří také objekty 5/91 a 6/91, zapuštěné do příkopu, a zřejmě i důležitý pohřeb ženy s měděným náramkem a spondylovým šperkem, nalezený rovněž v příkopu. Závěrečná fáze osídlení lokality patří bolerázské skupině.

Rondel v Ružindolu–Borové tedy časově spadá do horizontu hlavní vlny budování těchto sociokultovních architektur — do stupně Lng Ib/MMK Ia.

Nálezový inventář získaný výzkumem tvoří keramika, kameny a znotěrky, ŠI, BI, KPI, malakofauna, zbytky dřev, rostlinné zbytky a otisky listů, zvířecí kosti a antropologický materiál, který má mimořádnou důležitost. Ukázkou minuciózní práce v terénu a vyvození následných závěrů je autorčina úvaha o době hloubení příkopu (od jara do podzimu, kdy na dno příkopu napadaly listy lískových ořechů) a o následném rychlém přerušení stavby objektu. Nedokončení stavby souvisí podle těchto úvah se smrtí velkého počtu lidí, z nichž jen část se později ocitla v nezasypaném

přikopu. Ze sedmi provedených řezů přikopem získala V. Němejcová–Pavúková pozůstatky asi 18ti jedinců všech věkových kategorií (antropolog J. Jakab podrobil analýze 8 relativně úplných skeletů starší fáze LngK, z nichž 1 patřil novorozenci, 2 větším dětem, 3 mužům a 2 ženám); ve výplni celého přikopu by mohlo být — za předpokladu pravidelného rozptýlení — více než 130 skeletů (!), a to už by byl doklad řádného vojenského útoku a likvidace celé místní populace.

Na skeletech jsou podle zjištění J. Jakaba stopy násilí; to může být vyloženo rituálními, spíše však válečnými událostmi. Kromě úplných nebo téměř úplných lidských skeletů se našlo i značné množství jednotlivých lidských kostí nebo menších částí skeletů. Na kostech jsou početné stopy zvířecích zubů, což svědčí o ponechání mrtvých jejich osudu a teprve druhotném přemístění do přikopu.

Některá fakta zjištěná výzkumem v Ružindolu–Borové mají v širších souvislostech obecný význam pro rozvoj, či „kmenový fond poznatků rondelové archeologie“. Jde především o problém přerušení či nedokončení výstavby těchto, technicky jistě na svou dobu mimořádně náročných objektů. Vychází najevo, že řada přikopů nebyla vyhloubena do standardního hrotitého tvaru náležité hloubky. Jak poukázal G. Trnka (SPFFBU M 2, 1997, 44) na hloubení předem vytýčených přikopů zřejmě pracovalo více „týmů“ samostatně tak, že se začínalo od vchodů; tam jsou čela přikopů zpravidla vykopána přesně „podle normy“, zatímco v dalším průběhu tato norma nebývá dodržena (to se ukazovalo již při výzkumu rondelu v Těšeticích–Kyjovicích). Jestliže ovšem byl přikop po celém obvodu přece jen do jisté hloubky vykopán — rondel mohl plnit svoji funkci. V. Němejcová–Pavúková poukazuje na případy jakéhosi generálního nedokončení původního velkorysého projektu (Ružindol–Borová, Kamegg), čímž možná celý areál ani svou funkci nenabyl.

V pozadí příčin náhlého přerušení budování rondelu nebo jeho krátkodobého trvání musely být konkrétní události, dotýkající se přímo fyzické existence budovatelů či uživatelů takového objektu. V té souvislosti se nabízí také myšlenka, zda údajné pětivchodové rondely (Rašovice, Morava; Bochów, Braniborsko) nebo kruhy s ještě větším počtem přerušení (např. vnější přikop v Kamegg), nejsou vlastně jen nedokončenými stavbami?! Stejně by bylo možno uvažovat o dvou– či třívchodových přikopech (vedle přirozených zemních „mostů“ mohly existovat i skutečné dřevěné mosty přes přikop); domnívám se totiž, že model čtyř zeměpisně orientovaných vchodů měl hlubší ideovou i praktickou bázi a že jedině v tomto provedení byl rondel plně funkční.

Dalším jevem možné obecné platnosti je způsob zaplňování přikopů rondelů. Je známo, že deprese na postupně zanášovaných přikopech se udržovaly v neupravovaném terénu celá staletí; a mohly to být i deprese velmi hluboké. V Ružindolu–Borové byl přikop ještě v době ludanické skupiny, tedy po více než 500 letech, hluboký kolem 180–200 cm a do doby bolezské skupiny se zaplnil jen o pouhých 100 cm. Záleželo samozřejmě na místních podmínkách, avšak doklady dlouhodobých prohlubní nad původními přikopy rondelů jsou dokumentovány pravidelně. Zároveň není neobvyklé, že místo samo nese stopy ne-li kontinuálního osídlení, tedy řady následných sídlištních aktivit, které často ponechávají nezarovnaný přikop v jeho původním stavu (v Těšeticích–Kyjovicích srovnali terén nad přikopem patrně až nositelé halštatské kultury). Jeví se mi to tak, že následné, i etnicky nepřibuzné populace respektovaly „posvátnost“ či alespoň výjimečnost místa natolik, že se ho nedotýkaly; použily ho nanejvýš jako pohřebiště (Těšetice–Kyjovice); i v Ružindolu–Borové se v dosud nezaplněném přikopu ocitla mrtvá těla nositelů ludanické skupiny, z nichž žena s měděným a spondylovým šperkem asi patřila k významným členům soudobé společnosti.

Samotné funkci rondelů autorka mnoho úvah nevěnovala. Byla plně zaujata primární exkavační fází obou svých významných lokalit, mezi řádky však vynušíme, že preferuje správný a obranný

charakter rondelů, zatímco podle jejího mínění pro jejich funkce sakrální a dokonce kalendářní není dokladů.

Vcelku je třeba dát autorce za pravdu, že „rondelová archeologie“ je stále ještě v počátcích a že pokusy o funkční interpretaci našich nejstarších „woodhenges“ jsou determinovány stále kusými vědomostmi o nich samých (s. 119). Jsem však přesvědčen, že se dosud málo využívá mladších a „čitelnějších“ analogií, kterými jsou objekty typu „henge“ v různém konstrukčním provedení od neolitu po ranou dobu dějinnou. Jakoby nám chyběla odvaha přistoupit k řešení problému z vyššího historického nadhledu. Domnívám se, že máme právo těchto analogií využít a hypotézy o významu rondelů budovat.

Vladimír Podborský

Xavier Barral i Altet, Frühes Mittelalter. Von der Spätantike bis zum Jahr 1000. Herausgeber: Henri Stierlin. Benedikt Taschen Verlag GmbH, Köln–Lisboa–London–New York–Paris–Tokyo 1997, 237 str., množství barevných vyobr., map, plánů a rekonstrukcí staveb v textu.

Jedná se o jeden z prvních vyšších svazků rozsáhlého mezinárodního projektu, jenž má ve čtyřiceti dílech podat populárně, avšak na vysoce odborně pojaté úrovni, přehled dějin a vývoje architektury na naší planetě od jejich počátků po současnost. Vydávání jednotlivých svazků je plánováno do rozmezí let 1996–2003 a editory i autory některých z nich jsou Henri Stierlin a Philip Jodidio, oba přes své uměnovědné vzdělání orientovaní na ediční činnost a zejména odborně zaměřenou žurnalistiku (o skladbě řady i autorech srov. informaci Sedlína a dočasnost, č. 3, 1998). Autorem recenzované knihy o architektuře raného středověku i připravovaného svazku o románském období (1998) je profesor dějin středověkého umění na universitě v Rennes a bývalý ředitel Museu Nacional D'Art de Catalunya v Barceloně Xavier Barral i Altet.

Po úvodu naznačujícím historickou kontinuitu vývoje od pozdní antiky k ranému středověku (s. 7–11) jsou text i obrazový doprovod publikace rozděleny do sedmi oddílů. Výklad prvních dvou jde právě ke kořenům raně středověkého a křesťanského období i jeho architektury v předchozí epoše a rozvoji jejího výtvarného umění včetně jednotlivých základních typů sakrálních i profánních staveb na celém teritoriu pozdní říše římské (Die Spätantike, S. 13–39; Entfaltung der frühchristlichen Baukunst, S. 41–69). Další dva oddíly jsou již obsahově zaměřeny k obohacení dědictví původního antického stavitelství novými výrazovými prostředky mladých dynamicky se rozvíjejících etnik a jejich státních útvarů v době stěhování národů a raného středověku s důrazem na úlohu Itálie pod vládou Ostrogótů a merovejské Galie (Nationale Ausdrucksformen, S. 71–95) a architekturu okrajových regionů Iberského poloostrova v době Visigótů i anglosaské Británie (Architektur der Randregionen, S. 97–123). Jádrem publikace představují bezesporu kapitoly zabývající se sjednocující úlohou karolínského období a tzv. karolínské renesance na uměleckou produkci a stavitelství 8.–9. století včetně vyznění do otonské architektury 10. věku (Das Zeitalter der Karolinger, S. 125–159; Das Reich Karls des Grossen, S. 161–181) a sblížování různých stylových zvláštností jednotlivých oblastí starého kontinentu od severní Evropy až po Středomoří a zvláště Iberský poloostrov s královstvím Asturie prostřednictvím universa středověké Říše i celého vývoje raně středověkého stavebního umění a jeho tradic na přelomu tisíciletí, které vedlo ke vzniku románského slohu (Annäherung an das Jahr 1000, S. 183–222).

Následuje doslov zdůrazňující odkaz Karolíngů a umění i architektury jejich období pro další vývoj (Schlußwort, 223–225), chronologické tabulky rozdělené na části věnované architektuře